

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 2

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 1069 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 29-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalendarovna, i.f.d., prof., TDIU ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Ilm-fanga baxshida umr	10
Baxtiyor Islamov	
Kichik biznesni rivojlantirishda “yashil” iqtisodiyotni keng tatbiq qilishning ahamiyati	12
Gulnora Abdurahmonova Kalandarovna, Sanjar Baxodirovich G’oipnazarov	
Brand Capital as a Determinant of Institutional Prestige and Student Choice in the Higher Education System	18
Zufarova Nozima Gulamiddinovna	
Inson va atrof-muhit dialektikasi: nomutanosiblik ko’rsatkichlari va ekologik muammolar	26
Butaboyev Maxammadjon Tuychiyevich, Maxmudov Nosir Maxmudovich	
Yashil budjetlashtirish va uni O‘zbekistonda joriy etish istiqbollari	32
Meylev Obid Raxmatullayevich, Gofurova Kamola Xayrulla qizi	
Iqtisodiyotda ta’lim va fan integratsiyasining asosiy yo’nalishlari	37
Yormatov Ilmidin Toshmatovich	
Transport vositalari va yo’llar turizm transport infratuzilmasini rivojlantirishning muhim omilidir	41
Agzamov Shaxboz Akmalovich	
Bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali samaradorligini oshirish	46
A. X. Salamov	
Biznes-reja baliqchilik xo’jaligi rivojlanishi uchun asos sifatida	50
Dosmurotova Shaxista Kengashovna	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog’liqligi	57
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	65
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Tijorat banklari depozit operatsiyalari samaradorligini oshirish muammolari va ularni bartaraf etish yo’llari	69
Shamsiyev Nodir Muratovich	
Hududlarni rivojlantirishda xorijiy investitsiyalarning samaradorligini oshirish masalalari	74
Shagzatov Oybek bahodirovich	
Hududlar biznes muhitini rivojlantirish va samarali boshqarish yo’nalishlari	78
Davlatov Sanjar Abdimannonovich	
Ijtimoiy rivojlanish xulq-atvor paradigmasida yoshlarning tadbirkorlik faoliyatini tartibga solishning nazariy asoslari	82
Mirzatov Baxtiyor Toxirovich	
Korxonalar innovatsion faoliyatida raqamli transformatsiyaning muhim yo’nalishlari	86
Yuldasheva Kamola Miraliyevna	
O‘zbekistonda agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish (Buxoro viloyati misolida)	91
Yoriyeva Farangiz Murodillayevna	
Innovatsion tadbirkorlik muhitini kompleks baholashda xalqaro tashkilotlar tajribasi	96
Nazarova Umida Avazovna	
Turizm faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish samaradorligini oshirishning ayrim usullari	100
Mirzaxodjayev Alisher Botirovich	
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqirish	105
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	
Surxondaro viloyati iqtisodiyotida kichik biznes va tadbirkorlikning o’rni va ahamiyati	110
Fayziyeva Aziza Azamat qizi	
Ta’lim muassasalarida xarajatlarni moliyaviy nazorat etishning samaradorligi tahlili	115
Eshonqulov Davlatjon Rajabboyevich	
Ta’minot zanjirini boshqarishda transport logistikasi usullarini takomillashtirish	121
Zoxidova Nazokat Berdimurot qizi	
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari	125
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	
Развитие цифровой трансформации банковского сектора Республики Узбекистан	131
Абдурахманова Матлуба Махамдаминовна	
Asosiy fondlarni hisoblash va baholash usullarini takomillashtirish istiqbollari	137
Rixsimbayev Odiljon Qobiljonovich	
Marketingda tovar harakati tizimini optimallashtirish va modellashtirish	143
Sherzod Xoimurodovich Pardayev, Kamola Abdujabborovna Pardayeva	

Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	150
Sultonboeva Munira bahodirovna	
Soliq munosabatlarining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati: ilmiy-nazariy qarashlar.....	156
Axrorov Zarif Oripovich, Saidmurodov Feruz Sodiqjon o'g'li	
Взаимосвязь инвестиционной стратегии с оценкой эффективности инвестиционного проекта	161
С. С. Алиева, А. Назаров	
Erkin iqtisodiy zonalarning faoliyati va boshqaruv mexanizmini takomillashtirish.....	169
Sheraliyeva Saida Azatovna	
Xizmat safari xarajatlari hisobining huquqiy asoslari	172
Ergashev Sarvar Xudoynazarovich	
Инклюзивное образование и его особенности	177
Зайнутдинова Умида Джалоловна	
Jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer soliqlarini hisoblash va undirish samaradorligini oshirish yo'llari.....	181
Qurbonov Muxiddin Abdullayevich	
Mamlakatda soliq qarzdorligi vujudga kelishining asosiy sabablari va ularni qisqartirish yo'llari.....	186
Hakimov Ulug'bek Furqat o'g'li	
Mulk qiymatini baholash tushunchasi, baholash obyektlari, baholanadigan qiymat turlari.....	190
Izbosarov Boburjon Bahriddinovich, Yoqubboyev Ithomjon G'ulomjon o'g'li	
O'zbekistonda sug'urta xizmatlarining zamonaviy transformatsiyasi.....	195
G. Adilova	
Biznes subyektlarida samaradorlik masalalarini o'yinlar nazariyasi usuli bilan baholash.....	199
Mardiyev Nurali	
Yengil sanoatda "lean production" konsepsiyasini tatbiq etishning amaliy jihatlarini.....	205
Yaxyayeva Inobat Karimovna	
Soliq salohiyatini baholash usullari va ularning tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga ta'siri tahlili	209
Borotov Sharofiddin Jumaqul o'g'li	
Ko'chmas mulk bozorini baholashning institutsional asoslari	215
Ishonqulov Nizamjon Fayzullayevich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida turizm xizmatlarini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.....	223
Amriyeva Shaxzoda Shuxratovna	
O'zbekistonning bank-moliya tizimi hamda unda Islom moliyasi instrumentlarini jalb etishdagi joriy tendensiyalar	228
Eshimov Alisher Dasmurodovich	
Tashqi savdoda notarif usullarni qo'llashning iqtisodiy oqibatlarini aniqlash metodologiyasi (rivojlangan davlatlar tajribasi)	236
Norqobilov Akobir Iso o'g'li	
Reklama xizmatlari va uning subyektlar samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari.....	242
Rabbimov Elbek Abdulloyevich	
Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish asoslari	247
Imonqulov Nuriddin Qo'shmon o'g'li	
Tijorat banklari biznes ekotizimini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	252
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
Majburiy tibbiy sug'urtaning vujudga kelishi va o'ziga xos xususiyatlari.....	258
Kenjayev Soxib Sayfiyevich	
O'zbekiston Respublikasida zamonaviy soliq ma'murchiligini joriy etish orqali budjet-soliq siyosati samaradorligini yanada oshirish	262
Yuldasheva Shaxnoza Xojiakbar qizi	
Jahon iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida derivativlar bozorining roli	268
Shokirov Mirkamol Mirolim o'g'li	
Boshqaruv hisobida mas'uliyat markazlarini tashkil etish masalalari.....	276
Sobirov Otabek Olimjonovich	
Davlat moliyasini boshqarishda moliyaviy nazorat usullaridan samarali foydalanish yo'llari	279
Kultayev Farxod Shavkatovich	
Tijorat banklari foydasi va rentabillik ko'rsatkichlariga ta'sir etuvchi omillar tahlilini takomillashtirish	283
Normo'minov Temurbek Sheraliyevich	
O'zbekiston Respublikasida tijorat banklari aktivlar sifatini oshirish yo'llari	286
To'ychiyev Otabek Shamshiyevich	
Venchor kapitalining mohiyati va O'zbekistonda venchor tizimini rivojlantirishning institutsional asoslari	290
Tadjibayeva Nigora Gulomjonovna	
Innovatsiyalar: zamonaviy iqtisodiyot uchun innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash zarurati.....	295
Malikova Dilrabo Muminovna, Tursunov Jahongir Ulug'bek o'g'li	
Budjet daromadlarining shakllanishida egri soliqlarning ta'sirini ko'p omilli ekonometrik modellashdagi tahlil qilish.....	299
Abdunazarova Shahnoza Norqo'chqor qizi	

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsion jozibadorlikni oshirish yo'llari.....	304
Abdullayev Boburjon Akbaralievich	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	308
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Hisob siyosati va unda biologik aktivlar hisobini yoritib berish tartibini takomillashtirish	312
Mirzayeva Nargiza Batirovna	
Talabalarning oilali bo'lishiga ta'sir etuvchi omillarga iqtisodiy baholashda yangicha yondashuv.....	316
O. U. Shomurodov, A. A. Suyarov, Z. U. Uroqov, J. S. Urazov, A. T. Ablahatov	
Ways to Use the Experience of Foreign Countries in Creating a Beneficial Business Environment for Entrepreneurship And Improving Taxation	321
Mukhlisa Ikramova	
Aholi turmush darajasini oshirishda moliyaviy savodxonlikning o'rni va iqtisodiy rivojlanishga ta'siri	327
Yusupov Muhammadali Soxib o'g'li, J.D. Xojiyev	
Temir yo'l sanoat korxonalarida ijtimoiy-mehnat munosabatlarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajriba.....	331
Kadirova Sharofat Amonovna	
Механизм внедрения аутсорсинговой деятельности в АО “Ўзтемирйўлйўловчи”	334
Н. Э. Кахарова	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish investitsiyalarni jalb qilishda xorijiy mamlakatlar tajribasi	339
Sharipov Bobur Anvar o'g'li	
“STEKLOPLASTIK” MJCHning bozordagi strategik holatini tahlil qilish.....	344
Musyeva Shoira Azimovna	
Agrar sektorda ekologik toza mahsulotlarni ishlab chiqarishning nazariy masalalari.....	350
M. Sh. Nazarova, Z. S. Kazakova	
Methodological Foundations of Bank Lending and Classification of Factors Affecting the Features of Obtaining Loans.....	355
Raxmanova Laylo bahodirovna, A. Karimova	
Agrosanoat klasterlarda tovar-moddiy zaxiralarni samaradorligini KPI orqali baholash uslubiyati.....	359
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich	
Faol tadbirkorlar faoliyatida kambag'al oilalarni iqtisodiy-ijtimoiy holatini yaxshilash imkoniyatlari.....	364
Salamov Ibrohim, Nazarova Maryam Sharifovna, Kazakova Zulayxo Saloxiddinovna, Jonibekov Faxriddin Beknazarovich, Kudratov Rizo Turdibayevich, Ulmasova Oygul Baxtiyorovna, Xamdamova Nasiba Ablakulovna, Xudayberdiyeva Ma'rifat Umarovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari	371
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Процессы цифровизации АО “Hududgazta'minot”	375
Xusanov Kaхрамон Нишонович	
O'zbekistonda aholi turmush darajasini oshirish yo'llari.....	380
Abdullayeva Madina Kamilovna, Eldorbekov G'ofurbek Iskandarbek o'g'li	
Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik subyektlari uchun kredit tizimini takomillashtirish mexanizmi	383
Bobayev Isroiljon Abdinabiyevich	
Mamlakatga jalb qilingan xorijiy kapitalning tovarlar va xizmatlar importi salohiyatiga ta'sirini ekonometrik modellar bilan baholash.....	388
Saydullayev Azamat Jo'raqul o'g'li	
O'zbekistonda bank xizmatlari raqobatbardoshligini baholash mazmuni va o'ziga xos xususiyatlari.....	396
Sh. Madraimov	
Kapital bozorida sug'urta kompaniyalar institutsional investor sifatida	399
Xasanova Lola Mamasharifovna	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	402
B. B. Berkinov	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirish mexanizmlari	411
G'afurov Umidjon Bahodir o'g'li	
Rivojlangan mamlakatlarda keksa fuqarolarning bandligini oshirish kam ta'minlangan aholi qatlamini qo'llab-quvvatlash usuli sifatida (Yaponiya tajribasi misolida)	415
Karimov Bekzodjon Iloxomovich	
Tashqi savdoni oshirishda boj-tarif siyosatini takomillashtirish mexanizmlari	422
Pardayev Ilhomjon G'ulomjon o'g'li	
Финансы или корпоративные финансы	428
Уринов Бобур Насиллоевич	
In Ensuring Economic Development in the Country Green Economy and its Features	434
Akhunova Shakhistakhon Nomonjanovna, Abdusattorova Mokhirabonu Abdugoppor kizi	

Tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari	439
Jo'rayev O'ktam Panji o'g'li	
Сокращение уровня бедности в Узбекистане	445
Амирджанова Ситора Суннат кизи	
Paxtachilik sohasida ishlab chiqarish jarayonlari samaradorligini oshirishning innovatsion yechimlari va uning foydaga ta'sirini baholash	450
S. B. Inoyatov	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlash amaliyotidagi muammolar va ularni barataraf etish yo'llari	455
Maxmudov Rahimjon Hamid o'g'li	
Mahalliy budjet daromadlarining nazariy va ilmiy asoslari	462
O'lokulova Feruza Mansurovna	
Kambag'allikni qisqartirish – aholi turmush farovonligini ta'minlashning muhim omili	465
Usmanov Baxodir Baxtiyorovich	
Raqamli marketingni rivojlantirish zaruriyati	471
Xalmuxamedova Zeboxon Babaxanovna	
Tijorat banklari o'rtasidagi raqobatni rivojlantirish orqali fond bozorida aksiyalar narxini barqarorligini ta'minlash istiqbollari	475
M. Yuldosheva	
Konchilik sanoati korxonalarida innovatsion faoliyatni rivojlantirish mexanizmlarining ilmiy-nazariy asoslari	482
Kurbanova Mehriniso Nematjanovna	
O'zbekistonda banklar moliyaviy xizmatlari va ular sifatining amaldagi holati tahlili	489
Mirzayev Mirza Abdullayevich	
Oliy ta'lim muassasalarining iqtisodiy samaradorlikning raqobatbardoshligini instituttsional tahlil qilish mexanizmi	494
Saydullayeva Saodat Abdumajidovna	
Integratsiya sharoitida to'qimachilik sanoatining rivojlanishi	501
Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	
Auditorlik tekshiruvini tashkil etish va o'tkazish jarayonlarini takomillashtirish	505
Karamatova Noiba Husnitdinovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashning nazariy jihatleri	512
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Экономическое сознание и экономическое мышление: теоретический анализ	519
Пардаев Мамаюнус Каршибаевич, Мухаммедов Мурод Мухаммедович	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklari tomonidan qurilish korxonalarini kreditlashni takomillashtirish yo'llari	524
Sultanov Vaxram Begdullayevich	
Роль искусственного интеллекта в современных технологиях медиаобразования в высших учебных заведениях	528
Самигова Гуландом Абдужаббаровна	
Talabalarga moliyaviy yordam dasturlari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri	536
Mirzayeva Muhlisa Ubaydullo qizi	
Mintaqaviy investitsion jozibadorlik va investitsion siyosat: nazariy talqin	541
Muminov Akmal Tulkunovich	
Mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotida oliy ta'lim tizimining ta'siri	545
Nasimov Adiz Azamat o'g'li, Baxtiyorova Jasmina Jasurovna, Axrorov Zarif Oripovich	
Respublikada fermer xo'jaliklarga xizmat ko'rsatishni rivojlantirish va agroxizmatlar bozorini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari	550
Shukurov Ixom Safarboyevich	
Turli mamlakatlarda oliy ta'limni moliyalashtirish yo'llari	557
Umarova Moxigul Maxmayunus qizi	
Dehqonchilikni innovatsion asosda rivojlantirishning xorijiy tajribasi	562
Yuldashev G'iyos Turabekovich	
Tijorat bank xizmat turlarini islomiy bank xizmatlari orqali rivojlantirish istiqbollari	566
Bayjanova Gozzal Sarsengaliyevna	
Qishloq xo'jaligi mahsulotini baholash va hisobga olishning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	572
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Секреты интересного урока в начальной школе	579
Гараева Олеся Владимировна	
Iqtisodiyotni barqaror rivojlanishda yashil iqtisodiyotning o'rni	582
Ibragimova Gulchehra Toxirovna	

Mahsulot va xizmatlarni raqamli transformatsiyasini amalga oshirish algoritmi.....	586
Kucharov Abrorjon Sobirjanovich, Bobojonov Azizjon Babaxanovich, Abdurakhmonov Abdumalik Abdurashidovich	
O'zbekiston Respublikasining soliq tizimi mamlakatda yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish vositasi sifatida.....	593
Nabiyev Feruz Nurmurodovich	
Fundamentals of Innovative Management and its Organizational Control	599
Akramova Aziza Abduvohidovna, Maqsudov Bunyod Abdusamatovich	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari.....	604
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Оценка экономической эффективности использования фотоэлектрической тепловой установки	608
Жураев Ислон Рахматович, Юлдошев Исроил Абриевич, Жураева Зухра Исламовна	
Ilmiy darajali kadrlar tayyorlash sohasida xalqaro tajriba.....	614
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Turizm infratuzilmasi va uning tarkibiy tuzilishi	621
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li	
Oliy ta'lim xizmatlari bozorining rivojlanishi sabablari.....	625
Abdukadirova Kamola Azimovna	
Mintaqada turizm sohasini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalari.....	629
Isomiddinov Inomjon Qurvonali o'g'li	
Ichki turizmni rivojlantirish bo'yicha infrastruktura holati.....	636
Dehqonov Burxon Rustamovich	
Soliqqa tortish maqsadida kadastr qiymatlarini aniqlash mexanizmlarini takomillashtirish yo'llari.....	642
Kamilov Abror Anvarovich	
O'zbekistonda uylarning energiya samaradorligini oshirish.....	647
Dodiyev Fozil O'tkurovich	
O'zbekistonda talant menejmentni tatbiq etish istiqbollari.....	653
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	658
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Bulutli texnologiyalardan foydalangan holda resurs xarajatlarini optimallashtirish: tahlil va boshqarish.....	663
Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li, Karabayev Rustam Zafarovich	
Milliy iqtisodiyotni rivojlanishida sug'urta institutlarining tutgan o'rni.....	673
K. A. Sharipov, D. Jo'rayev	
Tadbirkorlik nazariyasining evolyutsion talqini.....	678
Aripov Oybek Abdullayevich	
Enhance Export Potential of Private Entrepreneurship and Small Venture.....	683
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi	
Mintaqa barqaror rivojlanishini cheklovchi ekologik omillar tahlili.....	690
Adilova Marg'uba Tursunaliyevna	
Improving the Efficiency of Industrial Enterprise Activities in the Age of Digital Technologies	698
Avloqulova Sadoqat Sobirjon qizi	
A study of green marketing practices in the retail industry – Advantages and disadvantages.....	705
Davronova Zilola Gulomovna	
Tijorat banklarining korporativ xizmatlarini transformatsiyalash jarayonini rivojlantirish.....	709
Farmanova O'g'li Aliqul qizi	
Davlat moliyaviy nazorat tizimini rivojlantirish istiqbollari.....	715
Maxmudov Azamat Normuradovich	
Xorijiy banklarning moliya injiniringi mahsulotlari va rivojlanish istiqbollari.....	721
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
O'zbekistonda turizm xizmatlari imkoniyatlari: muammo va yechimlar	727
Fayziyev Oybek Raximovich, Xalikov Saydilla Abdraxmanovich	
Sanoat klasterlarini shakllanishining simulyatsiya modelini yaratish	734
Xakimov Ziyodulla Axmadovich, Axmedova Rayxona Jasurbek qizi	
Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning xususiyatlari va ustuvor yo'nalishlari	741
Tolibjon Qazaqov Sharifjon o'g'li	
Raqamli iqtisodiyotda zamonaviy texnika va texnologiyalarning xususiyatlari.....	747
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Biologik aktivlar va qishloq xo'jaligi mahsuloti joriy hisobini tashkil etish bo'yicha xorijiy tajribalar	752
Yusupova Mahfusa Baxtiyor qizi	
Mulkchilikning iqtisodiyotdagi ahamiyatini qiyosiy tahlil qilish (O'zbekiston va Shvetsiya misolida).....	757
Odil Norboyev	
Ipoteka krediti riskining ayrim nazariy jihatlari.....	761
Xamraqulova Gulnozaxon Faxriddin qizi	

Xalqaro turizm bozorining rivojlanish tendensiyalari va unda O'zbekistonning ishtiroki.....	764
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, Bobobekova Nargiza Baxtiyorovna	
Tijorat banklari fond bozoridagi aksiyalar narxini o'zgarishini ebo moduli orqali aniqlashning ekonometrik tahlili.....	769
Yuldoshova Manzura Ollashkurovna	
Organizational mechanism of sustainable development of the tourism industry, role and application of technologies.....	780
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich	
Banklarda risklarni diversifikatsiyalashning mohiyati va ahamiyati	787
Baxriddinov Sharofiddin	
Davlat oliy ta'lim muassasalarida daromad va xarajatlarning o'zaro mutanosibligi.....	793
Gafurov Anvar Bazarbayevich	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri: tahlil va istiqbollar.....	799
Raxmanov Bekzod Ibragimovich	
Инновационный и развивающий менеджмент в сфере услуг	803
Axmatova Moxiyul Erginova	
Ishsizlarni kasb-hunarga o'qitish asosida raqobatbardoshligini oshirish	807
Bakiyeva Iroda Akbarovna	
Dehqon xo'jaliklarida yetishtirilgan grek yong'og'ini iste'molchilarga yetkazib berish yo'llari	811
Inobatov Abror Boshlarovich	
Комплаенс и риск менеджмент в международных гуманитарных организациях	817
Мухамеджанов Баходир Кахрамонович	
Ipakchilik korxonalarida innovatsion faoliyatni boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari.....	822
Aliyeva Nodiraxon Abdumalikovna	
Soliqlarning yig'iluvchanligi va unga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	826
Abdurasulov Alisher Abdurasulovich	
Soliq islohotlari: u qanday bo'lishi kerak?	831
Hotamov Alisher Farxodovich	
Анализ операционных процессов экспорто-ориентированных хлопково-текстильных кластеров.....	837
Джурабаев Отабек Джурабаевич	
Ish bilan bandlikni sifat xususiyatlari asosida baholashga zarurat: ilmiy-nazariy yondashuvlar	842
Qurbonov Samandar Pulatovich	
Technology of Formation of Profession-Oriented Communication Competences in Training of Future Specialists in Higher Education Institutions.....	848
Rajapov Sulaymon	
Improving The Methodology of Developing Professional and Communicative Skills in Future Economists (In the Case of Teaching English).....	852
Samandarova Nargiza	
Sanoat mahsulotlarining raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion texnoparklardan foydalanish muvaffaqiyatiga ta'sir etuvchi omillar.....	860
Sobirxonov Akbarxon Aziz-o'g'li	
Oziq-ovqat sanoati korxonalarida investitsion salohiyatni shakllantirishning mazmuni va ahamiyati	865
Xamrayev Nodirbek Ravshanovich	
O'zbekistonning moliyaviy siyosati: tarkibiy tuzilishi va tahlili	872
Jabborova Dilafuz Sodiq qizi	
Institutsional islohotlarni chuqurlashtirish sharoitida lizing investitsiyalarini rivojlantirishning nazariy-uslubiy jihatlari	879
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	
Hududlar rivojlanishini ta'minlashda erkin iqtisodiy zonalarining ahamiyati.....	885
Salomat Norova	
Yo'lovchi tashish xizmatlari sohasida korxonalar faoliyatini strategik rejalashtirishga ta'sir etuvchi omillari tahlili.....	889
Abarov Mashxurbek Ismonaliyevich, Pulatova Gulchexra Erkinovna	
Anderrayting xizmatining AQSh sug'urta bozorida tutgan o'rni	895
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
Konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotlarni tuzishda aktivlarni qadrsizlanishga tekshirish.....	900
Tojiyev Behzod Bekmurod o'g'li	
Yangi O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish – muhim yo'nalish.....	904
Dushaboyev Mirjalol	
Recreational potential of Uzbekistan and prospects for the development of wellness tourism in the country...	912
Amonboyev M., Shaymanova Nigora Yusupovna	
Yashil marketing: tushunchasi, mohiyati, kelib chiqishi, muammolari va istiqbollari	916
G'anieva Madina Bunyodali qizi, Ziyayeva Muhtasar Mansurdjanovna	

Innovatsion menejment va raqamli transformatsiyalarni joriy etishning metodologik asoslari.....	923
Quldoshev Asliddin Tursunovich	
Lizing munosabatlarini rivojlantirishda raqamli marketing strategiyalari.....	928
Yusupova Feruza Yo'ldoshevna	
Analysis of the Transformation and Development Trends of the Higher Education System in Uzbekistan.....	934
Zufarova Nozima Gulamiddinovna	
O'zbekiston investitsiya muhitini yanada yaxshilash va uning jozibadorligini oshirish.....	940
Oybek Elmuratov	
Sifatli ta'lim uchinchi renessansning poydevori sifatida: xorijiy tajriba va tavsiyalar	943
Zafar Jumayev Ikromiddinovich	
Совершенствование методологии “зеленого” учёта в финансовом менеджменте устойчивого развития компаний энергетической отрасли в Узбекистане.....	947
Глазова Марина Викторовна	
Yangi O'zbekiston strategiyasida institutsional islohotlarni yanada chuqurlashtirish va ko'p funksiyali raqamlashtirishning ilmiy asoslari	954
Berkinov B. B.	
O'rta ta'lim tizimida “o'qituvchi imiji”ni rivojlanish genezisi.....	962
Odilova Sitora Sayfitdin qizi	
Роль инвестиций в системе железнодорожного транспорта в Республике Узбекистан	966
Акбарова Лайло Упашевна	
Mintaqaning investitsion jozibadorligini oshirish maqsadida innovatsion marketing texnologiyalaridan foydalanish.....	971
Ahmedov Alim Babaniyazovich	
Inson resurslarini rivojlantirishda xorijiy kompaniyalarning tajribasini o'rganish metodologiyasi.....	978
Narzullayeva Gulchehra Salimovna, Shadiyeva Madina Djaloliddin qizi	
Tadbirkorlik muhiti tahlili va uni davlat tomonidan tartibga solish shart-sharoitlari	981
S. T. Toshaliyeva, A. M. Abduraxmonov	
G'allachilik klasterlarini shakllantirishning tashkiliy-iqtisodiy jihatlari	986
Ilmuratov Shavkat Maxsumovich	
Innovatsion texnologiyalarda umumishlab chiqarish xarajatlarini strategik boshqaruv hisobini takomillashtirish masalalari	990
Nasriyeva Zebiniso A'zam kizi, Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	
Suv resurslaridan foydalanishda zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish-davr talabi	995
Ibroyim Maxkamov	
Tadbirkorlik subyektlari yer-suv resurslaridan foydalanishining hududiy xususiyatlari.....	999
Xamidjon Muxamadovich Shaxobov	
Korporativ tuzilmalarda global biznes etikasi va yashil biznes drayverlari.....	1003
Egamberdiyev Shuxrat Satimbayevich	
Aholini qishloq xo'jaligi mahsulotlari bilan ta'minlashning ayrim masalalari xususida.....	1007
Ochilova Maftuna Toshpulat qizi	
Tijorat banklari faoliyatining joriy holati tahlili	1012
Ergashev Azizxon Avaxxon o'g'li	
Fermer xo'jaliklari samarali faoliyatining asosiy statistik ko'rsatkichlari va ularning tahlili.....	1016
M. Sh. Axmedova	
Tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solish va qo'llab-quvvatlash shart-sharoitlari.....	1021
S. T. Toshaliyeva, D. A. Eshqulova	
Kichik biznes subyektlarini rivojlantirishda innovatsiyalardan samarali foydalanish mexanizmlari	1029
Rustamov Alisher Raxmataliyevich	
Iqtisodiyotni tartibga solishda moliya siyosatining ahamiyati	1038
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarning xalqaro valyuta operatsiyalarini takomillashtirish masalalari	1043
Beknazarova Nilufar Tulkinovna	
O'zbekistonda milliy valyuta kursi barqarorligini ta'minlash yo'llari	1046
Nasirxodjaeva Dilafuz Sabitxanovna, Shokirov G'ulomjon Sobirovich	
Mustaqil davlatlar hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditorlik faoliyatini tashkil etish xususiyatlari	1052
Ismoilova Feruza Isroilovna, Nasurova Kamolaxon Ravshanovna	
Hududlarning soliq salohiyatini moliya va investitsiya orqali oshirish hamda mahalliy budjetlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmi	1058
Umida Yuldasheva	
“Yashil moliyalashtirish evolyutsiyasi: moliyaviy instrumentlar va xalqaro tajribaning tizimli tahlili”	1062
Isoqulova Munisxon Abdurasul qizi	

“YASHIL MOLIYALASHTIRISH EVOLYUTSIYASI: MOLIYAVIY INSTRUMENTLAR VA XALQARO TAJRIBANING TIZIMLI TAHLILI”

Isoqulova Munisxon Abdurasul qizi

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi

Davlat boshqaruvi akademiyasi

“Iqtisodiyot va moliya” kafedrasida tayanch doktoranti

ORCID: 0009-0009-2601-0403

Annotatsiya: Ushbu maqolada yashil va kam uglerodli rivojlanishni moliyalashtirishning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Tadqiqot iqlim o'zgarishi, global haroratning oshishi va ekstremal ob-havo hodisalarining ko'payishi sharoitida davlatlar oldida yashil transformatsiyani jadallashtirish zaruratini ko'rsatadi. Maqolada iqlim moliyalashtirish tushunchasining evolyutsiyasi, UNFCCC, GEF va Green Climate Fund (GCF) kabi institutsional mexanizmlar, shuningdek, imtiyozli kredit va grantlarning roli batafsil yoritiladi. Bangladesh, Marokash, Germaniya va O'zbekiston misollarida iqlimiy moliyalashtirishning amaliy natijalari va samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, imtiyozli moliya xususiy sektor ishtirokini kengaytirish, bozor yetishmovchiliklarini bartaraf etish va yashil loyihalarni barqaror moliyalashtirishda hal qiluvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, ushbu maqolada milliy darajada yashil moliyalashtirish dasturini shakllantirish uchun nazariy poydevorni belgilaydi, xalqaro tajribani tahlil qiladi va O'zbekiston sharoitida qo'llanilishi lozim bo'lgan yo'nalishlarni taklif qiladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, kam uglerodli rivojlanish, iqlim moliyalashtirish, imtiyozli kredit, grantlar, xalqaro moliyaviy institutlar, barqaror energiya, iqlimga moslashuv.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of financing green and low-carbon development. The study highlights the urgent need to accelerate the green transition in the context of climate change, global temperature rise, and the increasing frequency of extreme weather events. It examines the evolution of the climate finance concept, institutional mechanisms such as UNFCCC, the Global Environment Facility (GEF), and the Green Climate Fund (GCF), as well as the role of concessional loans and grants. Case studies from Bangladesh, Morocco, Germany, and Uzbekistan illustrate the practical outcomes and effectiveness of climate finance. The findings indicate that concessional finance serves as a crucial tool to mobilize private sector participation, address market failures, and ensure sustainable financing of green projects.

This article also outlines the theoretical foundation for the formation of a green financing program at the national level, analyzes international experience, and suggests directions that should be applied in the conditions of Uzbekistan.

Key words: green economy, low-carbon development, climate finance, concessional loans, grants, international financial institutions, sustainable energy, climate adaptation.

Аннотация: В статье анализируются теоретические и практические аспекты финансирования «зеленого» и низкоуглеродного развития. Исследование показывает необходимость ускорения «зеленой» трансформации в условиях изменения климата, глобального повышения температуры и увеличения числа экстремальных погодных явлений. Рассматривается эволюция понятия климатического финансирования, институциональные механизмы UNFCCC, GEF и Green Climate Fund (GCF), а также роль льготных кредитов и грантов. На примере Бангладеш, Марокко, Германии и Узбекистана анализируются практические результаты и эффективность климатического финансирования. Результаты исследования показывают, что льготное финансирование служит ключевым инструментом для привлечения частного сектора, устранения рыночных недостатков и обеспечения устойчивого финансирования «зеленых» проектов.

В статье также изложены теоретические основы формирования программы «зеленого» финансирования на национальном уровне, проанализирован международный опыт и предложены направления, которые следует применять в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: зеленая экономика, низкоуглеродное развитие, климатическое финансирование, льготные кредиты, гранты, международные финансовые институты, устойчивая энергия, адаптация к изменению климата.

KIRISH

Iqlim o'zgarishi va tabiiy resurslar bilan bog'liq muammolar tashqi iqtisodlar, mamlakatlar iqtisodiy rivojlanish barqarorligi va ijtimoiy yarashuvga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sharoitda mamlakatlar yashil iqtisodiyotga o'tish uchun moliyaviy institutlar va instrumentlarni yaratishga e'tibor qaratmoqda.

Moliyaviy mexanizmlar — davlat kafolatlari, tematik obligatsiyalar, xalqaro grant va kreditlar hamda xususiy sektor to'g'ridan to'g'ri investitsiyalari — mamlakatning kam uglerodli va iqlimga mos iqtisodiyotini rivojlantirish uchun markaziy ahamiyatga ega. Bu jarayonda energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya, barqaror transport, iqlimga moslashuv infratuzilmasi kabi loyihalarni moliyalashtirish uchun ulkan hajmdagi uzoq muddatli va arzon kapital talab qilinadi. Shu bois iqlim moliyalashtirishi va uning tarkibiy qismi bo'lgan imtiyozli kredit va grantlar zamonaviy moliya nazariyasining eng muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi.

Iqlimiy moliyalashtirish tushunchasi 1992-yil Rio-de-Janeyrodagi Yer sammitida qabul qilingan BMT Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi asosiy konvensiyasi (UNFCCC) bilan institutsional jihatdan shakllangan. Mazkur sammit BMTning Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi umumqamrovli konvensiyasi rasmiylashtirishi bilan tarixga kirgan. Ammo 2014-yilga kelibgina iqlimiy moliyalashtirishning rasmiy ta'rifi qabul qilindi. Unda yozilishicha, iqlimiy moliyalashtirish issiqxona gazlari chiqarilishini ozaytirib, ularni singdiruvchilarni ko'paytirishga, antropogen va ekologik tizimlarning iqlim o'zgarishi salbiy oqibatlariga nisbatan zaifligini kamaytirishga, barqarorligini saqlash va oshirishga yo'naltirilgan harakatni anglatadi. Konvensiya moliyaviy mexanizmini amalga oshirish uchun Global Ekologik Fond (GEF)ni tayanch institut sifatida namoyon etdi. GEF 1992-yil Yer sammiti arafasida tashkil etilib, keyinchalik UNFCCC moliyaviy mexanizmining operatsion subyekti sifatida tan olindi.

2010-yilda Kankunda o'tkazilgan COP-16 da Green Climate Fund (GCF) barpo etildi va 2011-yilda u ham UNFCCC hamda Parij kelishuvi doirasidagi moliyaviy mexanizmning navbatdagi operatsion institutiga aylandi. GCF 2015-yildan boshlab loyihalarni moliyalashtirishni yo'lga qo'ydi va bugungi kunda dunyodagi eng yirik ko'p tomonlama iqlim jamg'armasiga aylandi.

2023-yilda Climate Policy Initiative (CPI) tomonidan e'lon qilingan Global Landscape of Climate Finance 2023 hisobotiga ko'ra, global iqlim moliyalashtirish 2021–2022-yillarda qarib 1,3 trillion AQSh dollariga yetgan, bu 2019–2020-yillar bilan solishtirganda ikki baravar ortgan ko'rsatkichdir. Shu bilan birga, ushbu mablag'larning faqat bir qismi, ya'ni taxminan 81 milliard AQSh dollari, xalqaro imtiyozli (concessional) iqlim moliyasiga to'g'ri keladi. Bu mablag'larning o'rtacha 42 foizi emissiyalarni kamaytirish (mitigation), 36 foizi esa iqlim o'zgarishiga moslashuv (adaptation) loyihalariga ajratilgan. Hisobot shuni ko'rsatadiki, mavjud imtiyozli moliya global ehtiyojlarni qoplash uchun hanzur yetarli emasligi va Parij kelishuvidagi iqlim maqsadlariga erishish uchun ushbu mablag'ni 2030-yilgacha kamida besh baravar oshirish zarurligi ta'kidlanadi.

Nazariy jihatdan qaralganda, yashil va kam uglerodli loyihalarni qo'llab-quvvatlash uchun imtiyozli kredit va grantlarni jalb etish quyidagi asosiy g'oyalarga tayangan holda shakllanadi:

- a) iqlim barqarorligi – insoniyat manfaatiga xizmat qiladigan umumiy ne'mat bo'lib, global iqlim tizimida barqaror muvozanatni ta'minlashda xizmat qiladi;
- b) issiqxona gazlari – salbiy tashqi effekt (negative externality) bo'lib, bozordagi narxlarda to'liq aks etmaydi, shuning uchun bozor o'zi bilan-o'zi yetarli hajmdagi "yashil" investitsiyani yaratmaydi;
- c) yashil texnologiyalarning boshlang'ich kapital xarajatlari yuqori, xatar darajasi katta, qaytish muddati uzoq bo'lgani sababli kapitalning bozor stavkalarida jalb etilishi qiyin;
- d) rivojlanayotgan mamlakatlar uchun fiskal imkoniyatlar cheklangan, uzoq muddatli past foizli resurslar va grantlar esa bu cheklovlarni yumshatib, davlat-xususiy sheriklik asosida ko'p marotaba moliyaviy leverij effektini ta'minlaydi.

UNDP va boshqa xalqaro tashkilotlar ta'rifiga ko'ra, iqlimiy moliyalashtirish – bu iqlim o'zgarishiga moslashish va kam uglerodli rivojlanish bo'yicha faoliyatlarni kengaytirish va tezlashtirish uchun safarbar etiladigan davlat va xususiy mablag'lar bo'lib, unda grantlar, imtiyozli kreditlar, kafolatlar va boshqa instrumentlar qo'llaniladi.

Ushbu maqolada yashil va kam uglerodli loyihalar uchun imtiyozli kredit va grantlarni jalb etish nazariyasining xronologik shakllanishi, uning UNFCCC va global iqlimiy moliyalashtirish evolyutsiyasi, shuningdek, Bangladesh, Marokash, Germaniya va O'zbekiston misolida aniq amaliy tajribalar tahlil qilinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yashil va kam uglerodli rivojlanishni moliyalashtirish bo'yicha xalqaro ilmiy-adabiy manbalarda ushbu sohaning nazariy asoslari, institutsional arxitekturasi va moliyaviy instrumentlarining amaliy natijalari keng yoritilgan. BMTning Iqlim o'zgarishlari bo'yicha doiraviy konvensiyasining rasmiy hisobotlarida iqlim o'zgarishiga qarshi choralar global ne'mat sifatida talqin qilinib, ularni moliyalashtirishda rivojlangan mamlakatlar zimmasiga tarixiy mas'uliyat yuklanishi qayd etiladi. Konvensiyada (UNFCCC, 1992) iqlimiy moliyalashtirish rivojlanayotgan davlatlar uchun "qo'llab-quvvatlovchi mexanizm" sifatida belgilangan bo'lib, u grantlar, imtiyozli kreditlar, kafolatlar va boshqa moliyaviy vositalar orqali amalga oshirilishi ko'rsatilgan.

Global Environment Facility (GEF)ning 1994-yildan buyon o'tkazib kelayotgan baholashlari iqlim loyihalarida grantlarning ahamiyatini asoslab, ular yuqori xatarli, bozorda moliyalashtirilishi qiyin bo'lgan yo'nalishlarda boshlang'ich bosqichni moliyalashtiruvchi asosiy instrument sifatida xizmat qilishini ta'kidlaydi. GEFning 2022-yilgi yillik hisobotida qayta tiklanuvchi energiya, energetika samaradorligi va moslashuv loyihalarida grantlar xususiy investitsiyani bir necha baravar oshirish uchun muhim rol o'ynashi ko'rsatib o'tilgan.

Yashil iqlim fondi adabiyotlarida (GCF Annual Results Report, 2023) imtiyozli kreditlar iqlim loyihalarida uzoq muddatli kapital ta'minoti uchun eng samarali mexanizmlardan biri sifatida e'tirof etiladi. GCFning aralash moliyalashtirish modeli bo'yicha tadqiqotlar imtiyozli resurslarning xususiy sektor uchun xatarni kamaytiruvchi "katalitik instrument" sifatida ishlashini asoslaydi. Ayniqsa energetika, suv xo'jaligi va iqlimga moslashuv infratuzilmasi sohalarida imtiyozli kreditlar loyihaning moliyaviy-iqtisodiy jihatdan asoslanishiga, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari ishga tushishiga sezilarli turtki berishi qayd etiladi.

Climate Policy Initiative (CPI) tomonidan 2023-yilda e'lon qilingan Global Landscape of Climate Finance 2023 hisobotida iqlim moliyasi bozorining 2011–2022-yillar davomida izchil ravishda kengayib borgani, biroq mavjud moliyaviy oqimlar global ehtiyojlar bilan taqqoslanganda hanuz yetarli emasligi ta'kidlanadi. CPI hisob-kitoblariga ko'ra, 2021–2022-yillarda global iqlimiy moliyalashtirish hajmi yiliga o'rtacha 1,3 trillion AQSh dollariga yetgan bo'lib, bu 2019–2020-yillar bilan solishtirganda qariyb ikki baravar o'sishni anglatadi. Shu bilan birga, hisobotda Parij kelishuvida belgilangan iqlim maqsadlariga erishish uchun 2030-yilgacha yillik iqlim moliyasi hajmini kamida 4–6 baravar oshirish zarurligi qayd etiladi.

Hisobotga ko'ra, 2019–2022-yillar oralig'ida imtiyozli iqlim moliyasi umumiy iqlimiy moliyalashtirishning taxminan 7–10 foizini tashkil etgan bo'lib, ushbu mablag'lar asosan past va o'rta daromadli, iqlim o'zgarishiga eng zaif mamlakatlarga yo'naltirilgan. Shuningdek, imtiyozli moliyaning asosiy qismi davlat va ko'p tomonlama moliyaviy institutlar orqali safarbar etilgani, xususiy sektor ishtirokining esa cheklanganligi ta'kidlanadi. Mazkur holat global iqlim moliyasi tizimida imtiyozli resurslarning katalitik rolini kuchaytirish hamda xususiy investitsiyalarni jalb etish mexanizmlarini rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD, 2023) tomonidan tayyorlangan "Climate Finance Provided and Mobilised by Developed Countries" hisobotida iqlim moliyasining strategik yo'nalishlari, donor davlatlarning majburiyatlari hamda moliyalashtirishning monitoring tizimi yoritilgan. OECD ekspertlari imtiyozli kreditlarning samarasi xatarlarni qayta taqsimlash, bozor yetishmovchiliklarini bartaraf etish va moslashuv sektori uchun barqaror manbalar shakllantirishdagi rolga alohida e'tibor qaratadi. Ayniqsa, iqlimga moslashuv loyihalarini bo'yicha grant va imtiyozli kreditlarning ulushini oshirish zarurligi qayd etilgan.

Jahon banki (World Bank Climate Finance Architecture Review, 2022) iqlim moliyasining global arxitekturasida institutsional muvofiqlashtirish, resurslarni maqsadli yo'naltirish va davlat siyosati islohotlarining rolini tahlil qiladi. Hisobotda iqlim loyihalarida hukumatning tartibga soluvchi islohotlari, soliq rag'batlari, yashil obligatsiyalar bozorini rivojlantirish va davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari samaradorlikni oshiruvchi asosiy yo'nalishlar sifatida ko'rsatilgan.

Akademik manbalarda (Barbier, 2020; Stern, 2007; Buchner et al., 2021) iqlimiy moliyalashtirishning nazariy asoslari ekologik iqtisodiyot, tashqi effektlar va bozor yetishmovchiliklari konsepsiyasi bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. O'rganilgan adabiyotlarda ko'pchilik olimlar iqlim loyihalarini bozor stavkalarida moliyalashtirish qiyinligi sababli imtiyozli kapitalning zarurligini asoslab bergan. Ba'zi tadqiqotlarda (Hepburn et al., 2020) iqlim investitsiyalarining uzoq muddatli iqtisodiy o'sish va texnologik innovatsiyalarni rag'batlantirishdagi ijobiy roli qayd etilgan.

Rivojlanayotgan davlatlar bo'yicha ilmiy ishlarda (UNDP Climate Finance Review, 2022; Asian Development Bank Green Finance Study, 2021) institutsional imkoniyatlarning cheklanganligi, xatarlar yuqoriligi va kapital bozorlarining rivojlanmaganligi sabab imtiyozli resurslar ulushi yuqori bo'lishi kerakligi ta'kidlanadi.

Adabiyotlar sharhi umumlashtirilganda, imtiyozli moliya — ayniqsa grantlar va past foizli kreditlar — yashil infratuzilmalar, qayta tiklanuvchi energiya va iqlimga moslashuv loyihalarining boshlang'ich bosqichini barqaror moliyalashtirish uchun hal qiluvchi ahamiyatga egaligi namoyon bo'ladi.

TADDIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida ikkilamchi ma'lumotlar tahlili, qiyosiy va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi. Xalqaro huquqiy va institutsional manbalar – UNFCCC hujjatlari, UNFCCC Sekretariati va GEF, GCF, CPI, UNDP, OECD hamda Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki (OTB), Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (EBRD) kabi institutlarning rasmiy hisobotlari o'rganildi. Shuningdek, imtiyozli kredit va grantlar yordamida muvaffaqiyatli amalga oshirilgan yoki murakkab natijalar ko'rsatgan yirik yashil loyihalar tanlab olindi. Jumladan, IDCOL quyosh uy tizimlari (Solar Home Systems) dasturi (Bangladesh), Noor Ouarzazate konsentratsiyalashgan quyosh elektr stansiyasi majmuasi (Marokash), KfW Renewable Energies Programme doirasidagi imtiyozli

kredit liniyalari (Germaniya), “Yashil iqtisodiyotga o‘tish Strategiyasi 2019–2030” (O‘zbekiston) va EBRD GEFF I–II, yirik quyosh-shamol loyihalari orqali xalqaro imtiyozli moliyani jalb etish amaliyoti.

Har bir holat bo‘yicha boshlang‘ich vaziyat (energetik, ijtimoiy-iqtisodiy muammo yoki bozor yetishmovchiligi), imtiyozli moliyalashtirish arxitekturasi (donorlar, instrumentlar, imtiyoz shartlari, mahalliy institutlar roli), natijalar (quvvati, aholi qamrovi, CO₂ kamayishi, iqtisodiy ko‘rsatkichlar), olingan xulosalar va institutsional saboqlar atroficha tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Yashil va kam uglerodli rivojlanish loyihalarini moliyalashtirish jahon miqyosida barqaror iqtisodiy o‘shishning asosiy yo‘nalishiga aylandi. Bu jarayonda imtiyozli kreditlar, grantlar va “yashil” moliya vositalari orqali xususiy sektorni jalb etish hal qiluvchi ahamiyatga ega. So‘nggi yillardagi tadqiqotlarga ko‘ra, yashil moliya siyosati nafaqat ekologik, balki iqtisodiy samaradorlikka ham olib keladi.

Xalqaro nazariy va institutsional asoslarning xronologik evolyutsiyasini tahlil qiladigan bo‘lsak, Rio Yer sammitida qabul qilingan UNFCCC iqlim tizimini “boshariyatning umumiy manfaatlari” nuqtai nazaridan himoya qilish zarurligini e‘lon qilib, rivojlangan davlatlarga rivojlanayotgan mamlakatlarni moliyaviy va texnologik qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha urg‘u berildi. Bu normativ asos iqlim bo‘yicha grant va imtiyozli kreditlarning “adolat” va “umumiy, ammo farqlangan mas‘uliyatlar” tamoyillariga asoslanishini ta‘minladi.

GEF global ekologik muammolar, shu jumladan, iqlim o‘zgarishi bo‘yicha dastlabki grantlar va imtiyozli kreditlarni ajratish orqali “yashil” investitsiyalar uchun tajriba maydoni bo‘ldi.

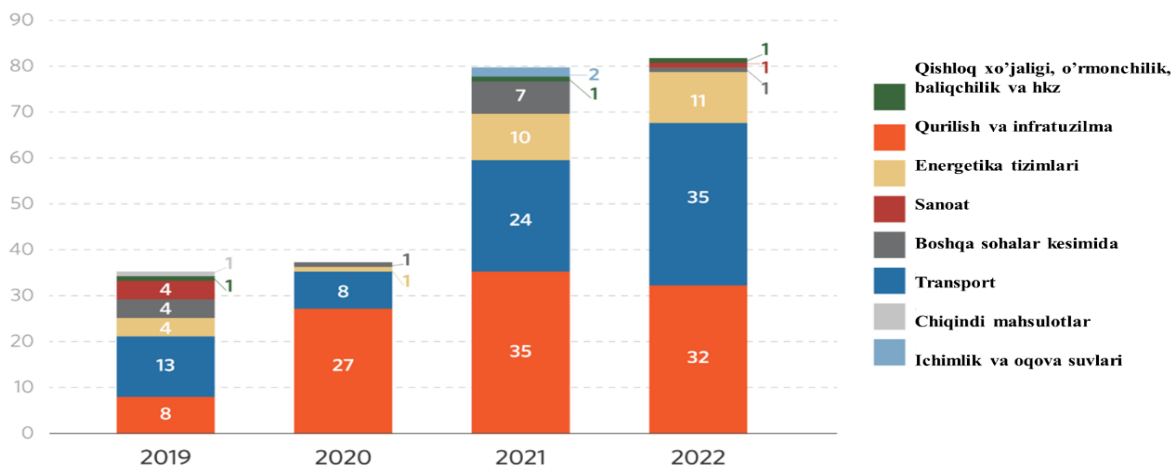
Kioto Protokoli doirasida esa toza rivojlanish mexanizmi (CDM) joriy etildi. Bu mexanizm bozor-asosli (karbon kreditlari) bo‘lsa-da, GEF, Jahon banki va boshqa institutlarning grant va imtiyozli kreditlari orqali rivojlanayotgan mamlakatlarda past uglerodli loyihalarning dastlabki paketi shakllandi. Bu davr nazariy jihatdan “karbon bozorlarining” yetarli emasligi va arzon uzoq muddatli qarz resurslari zaruratini ko‘rsatadi.

Yana bir ahamiyatga molik GCFning mandati esa iqlimga moslashuv va kamaytirish bo‘yicha loyihalarni grantlar, imtiyozli kreditlar, kafolatlar va kapital investitsiyalar orqali qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘lib, loyiha xatarini kamaytirish va xususiy investitsiyalarni safarbar etishga qaratilgan.

Parij kelishuvini ko‘rib chiqadigan bo‘lsak, u barcha mamlakatlar uchun milliy hissalar (NDC)ni joriy qildi va moliyaviy oqimlarni “kam uglerodli va iqlimbarqaror rivojlanish yo‘liga moslashtirish”ni global maqsad sifatida belgiladi. Bu esa imtiyozli moliyalashtirishni faqat “qo‘shimcha yordam” emas, balki global moliya tizimini qayta yo‘naltirish uchun strategik instrument sifatida qarashni taqozo etadi.

Iste‘mol narxlari indeksi (CPI) ma‘lumotlariga ko‘ra, xalqaro imtiyozli iqlim moliyasi 2019-yildan 2022-yilgacha 50 foizga oshib, 81 mlrd AQSh dollariga yetdi; uning o‘rtacha 57 foizi imtiyozli kreditlar, 43 foizi grantlar ko‘rinishida ajratilgan. Shu bilan birga, iqlim bo‘yicha umumiy moliya oqimlarida imtiyozli qismining ulushi atigi 11 foizni tashkil etgani, qolgan qismi bozor stavkasidagi qarz va aksiyalar ekanligi qayd etiladi (1-rasm).

Sohalar bo‘yicha ichki preferensial iqlim moliyasi (2019-2022; mlrd AQSH dollari)

1-rasm. Sohalar bo‘yicha ichki preferensial iqlim moliyasi (2019-2022; mlrd AQSH dollari)¹

1 Muallif ishlanmasi

Bu holat nazariy jihatdan imtiyozli kapitalning “kuchaytiruvchi va katalitik rolini” maksimal oshirish uchun aniq ustuvor yo’nalishlar va samaradorlik mezonlarini ishlab chiqish zarurligini ko’rsatadi.

O’zbekistondagi holatni ko’rib chiqadigan bo’lsak, 2019-yilda O’zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4477-son qarori bilan “O’zbekiston Respublikasining 2019–2030-yillarda ‘yashil’ iqtisodiyotga o’tish Strategiyasi” tasdiqlandi. Strategiya asosiy yo’nalish sifatida energiya samaradorligini oshirish, energiya iste’molini diversifikatsiya qilish va qayta tiklanuvchi energiya ulushini ko’paytirishni belgilab, ushbu maqsadlar uchun xalqaro moliya institutlari va iqlim jamg’armalaridan imtiyozli resurslarni jalb etishni ko’zda tutadi.

Shu tariqa, nazariy-institutsional evolyutsiya 1990-yillardagi “ekologik grantlar”dan 2010-yillarda kompleks iqlim fondlari va 2020-yillarda global miqyosda imtiyozli kapitalni masshtablash zarurati konsepsiyasiga qadar bo’lgan xronologik yo’lni aks ettiradi.

Mamlakatlar tajribasi: boshlang’ich vaziyat, imtiyozli moliyalashtirish arxitekturasi va natijalar

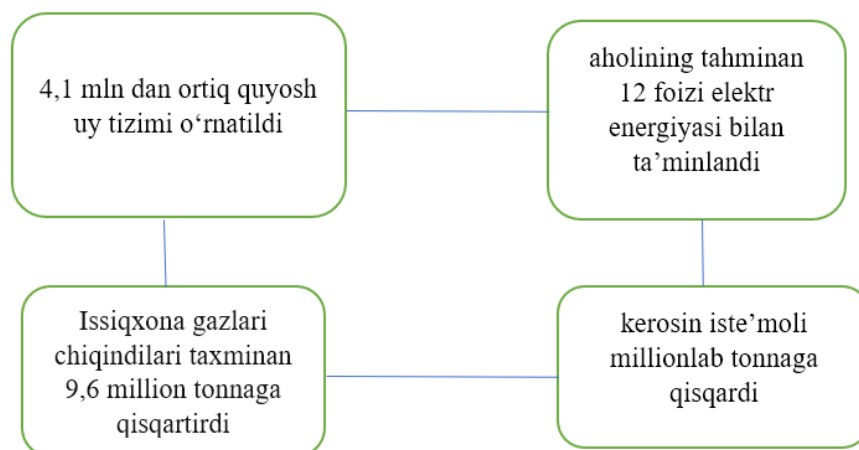
Bangladesh: IDCOL quyosh uy tizimlari dasturi

2000-yillar boshida Bangladeshda qishloq aholisining katta qismi elektr tarmog’iga ulanmagan, uy xo’jaliklari asosan kerosin chiroqlaridan foydalanar, bu esa yuqori ekspluatatsion xarajatlar, sog’liq va xavfsizlik xatarlariga olib kelardi. Elektr tarmog’ini cho’zish katta kapital talab qilgani sababli hukumat alternativ model qidira boshladi.

Yashil va kam uglerodli rivojlanish loyihalari bo’yicha amaliy tajribalar orasida Bangladeshdagi Solar Home Systems (SHS) dasturi eng ko’p o’rganilgan modellardan biri hisoblanadi. Jahon bankining “Living in the Light: The Bangladesh Solar Home Systems Story” (2021) monografiyasi ushbu dastur evolyutsiyasini 2003–2018 yillar mobaynida batafsil tahlil qiladi. World Bank Ma’lumotlarga ko’ra, mamlakatda 5,6 mln ga yaqin SHS o’rnatilgan bo’lib, ularning 4 mln dan ortig’i IDCOL tomonidan moliyalashtirilgan va taxminan 20–22 mln qishloq aholisini elektr energiyasi bilan ta’minlagan.

Dastur modelida imtiyozli kredit va grantlarning kombinatsiyasi qo’llanilgan: donorlar (Jahon banki, ADB, KfW, GIZ va boshqalar) IDCOL ga past foizli uzoq muddatli kreditlar hamda kapital buy-down grantlari taqdim etgan, IDCOL esa mahalliy sherik tashkilotlar (Partner Organizations) orqali yakuniy foydalanuvchilarga murakkab bo’lmagan, lekin kamaytirilgan stavkali kredit paketlari ko’rinishida yetkazgan. World Bank+1Infratuzilma taraqqiyoti kompaniyasi – IDCOL davlatga qarashli rivojlanish moliya instituti sifatida tanlanib, Jahon banki va GEF tomonidan imtiyozli kredit va grantlar shaklida resurslar oldi; keyinchalik KfW, GIZ, OTB, IDB, JICA, USAID va boshqa donorlar qo’shildi. Mahalliy sherik moliya institutlariga pastroq foiz stavkalari va uzaytirilgan muddatlarda qayta kreditlash amalga oshirildi, natijada imtiyozli kapital asosida shakllangan va bozor sharoitlariga yaqin mikro-kreditlash modeli joriy etildi.

2003–2018-yillar davomida dastur doirasida 4,1 mln dan ortiq quyosh uy tizimi o’rnatildi, 18–20 mln aholi (taxminan aholining 12 foizi) elektr energiyasi bilan ta’minlandi. Jahon banki tahliliga ko’ra, loyiha iqtisodiy ichki daromad normasi (EIRR) iqlim emissiyalarini hisobga olmagan holda ham 20 foiz atrofida bo’lgan; kerosin iste’moli millionlab tonnaga qisqargan, yuz minglab ish o’rinlari yaratilgan (2-rasm²).

Xulosa qilganda, Bangladesh tajribasi quyidagi nazariy tezislarni tasdiqlaydi:

Ushbu tadqiqotlar yig’indisi shuni ko’rsatadiki, Bangladesh tajribasida:

a) konstssessional kredit va grantlar dastlabki “bozorni yaratish” bosqichida SHS narxlarini pasaytirish hamda aholining to’lov qobiliyatini oshirishda hal qiluvchi rol o’ynagan;

b) uzoq muddatda bozor konsentratsiyasi, tartibga solish, tarmoq elektrifikatsiyasi sur’atlari va boshqa omillar ham dastur barqarorligiga kuchli ta’sir ko’rsatgan.

Bu natijalar yashil loyihalarni imtiyozli moliyalashtirishda faqat “arzon pul” emas, balki institutsional dizayn, raqobat siyosati va texnologik o'zgarishlarni inobatga olgan kompleks model zarurligini anglatadi.

Yirik infratuzilmaviy “yashil” loyihalar: Marokashdagi Noor-Ouarzazate va Germaniyadagi KfW dasturlari

Yirik, kapital talab qiluvchi “yashil” infratuzilma loyihalarida konstseSIONAL resurslar ayniqsa muhim. Jadallik bilan o'rganilgan misollardan biri – Marokashdagi Noor-Ouarzazate konsentratlangan quyosh elektr stansiyasi.

Jahon banking Noor Ouarzazate I bosqichi bo'yicha loyiha hujjatida Marokash quyosh agentligi uchun 400 mln AQSh dollari miqdorida IBRD qarzi va Clean Technology Fund (CTF) hisobidan 119 mln dollarlik imtiyozli kredit ajratilgani, bular yirik ko'p tomonlama va ikki tomonlama institutlar (AfDB, EIB, KfW va boshqalar) bilan birgalikda ko'p miliard dollarlik investitsion paketni shakllantirgani ko'rsatiladi. World Bank KonstseSIONAL qarzarlar hisobiga loyiha tarifi va investitsiya risklari pasaytirilgan, bu xususiy investorlar uchun ham jozibali sharoit yaratgan.

Afrika Taraqqiyot banking (AfDB) Ouarzazate II va III bosqichlari bo'yicha loyiha yakuniy hisobotida CTF va boshqa konstseSIONAL manbalar hisobiga juda uzun muddatli va past foizli qarzarlar berilgani, buning evaziga CSP kabi qimmat texnologiya bilan ishlab chiqarilgan energiya narxi sezilarli pasaytirilgani ta'kidlanadi.

Tadqiqotlar natijasida, bunday modellarda:

- a) konstseSIONAL kreditlar kapital qiymatini kamaytirishi;
- b) grantlar esa muqobil texnologiyalar sinov loyihalaridagi “birinchi harakat qiluvchi” risklarni qoplashga xizmat qilishi ko'rsatiladi.

Germaniyada esa KfW tomonidan amalga oshirilayotgan Renewable Energies Programme – Standard va energiya samaradorligi dasturlari ichki konstseSIONAL moliyalashtirishning yetuk modelini ifodalaydi. Bickel va Kelm (2016) tomonidan KfW “Renewable Energies Programme – Standard 2014” dasturining ekologik va ijtimoiy ta'sirini baholashda 2009–2014-yillarda dastur doirasida berilgan kreditlar hajmi 3,8 mlrd yevroga, jalb etilgan investitsiyalar 5,9 mlrd yevroga yetgani, har yili sezilarli miqdorda CO₂ emissiyasi qisqartirilgani qayd etiladi.

BMW (2017) tomonidan “Renewable Energy Sources in Figures” nashrida KfW dasturlari milliy qayta tiklanuvchi energiya siyosatining asosiy moliyaviy ustuni bo'lib xizmat qilayotgani, konstseSIONAL kreditlar orqali shamol, quyosh va biogaz loyihalariga katta hajmda xususiy investitsiyalar safarbar etilayotgani ko'rsatiladi. BMWK (2018) tomonidan energiya samarali qurilish va rekonstruksiya dasturlari (KfW Effizienzhaus va boshqalar) bahosida ham imtiyozli kredit va qaytarib berilmaydigan grantlarning kombinatsiyasi yakuniy foydalanuvchilar xarajatlarini kamaytirib, issiqxona gazlari emissiyasini sezilarli qisqartirgani xulosa qilinadi.

KfWning “Green Bond Impact Report” (2019) va “Domestic Promotion 2023” hujjatlarida ichki konstseSIONAL kreditlar va yashil obligatsiyalar orqali moliyalashtirilgan loyihalar bo'yicha natijalar tizimli ravishda monitoring qilinib, CO₂ emissiyasi qisqarishi, energiya tejash, qayta tiklanuvchi quvvatlar o'sishi kabi indikatorlar bo'yicha aniq metrikalar taqdim etiladi.

Ushbu tajribalarning umumiy xulosasi shuki:

- a) konstseSIONAL kreditlar ichki “yashil” loyihalar uchun ham muhim instrument bo'lib, ular ko'pincha milliy maqsadlar (energetika transformatsiyasi, binolarni modernizatsiya qilish va h.k.) bilan chambarchas bog'langan;
- b) davlat kafolatlari va tartibga solish islohotlari bilan birga qo'llanganda, kichik grant komponentlari ham bozorni harakatga keltiruvchi kuchli “signal” vazifasini bajarishi mumkin.

O'zbekiston: Yashil iqtisodiyot strategiyasi

O'zbekistonda yashil va kam uglerodli rivojlanish bo'yicha normativ asos sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ–4477-son Qonuni bilan tasdiqlangan “2019–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasini ‘yashil’ iqtisodiyotga o'tish strategiyasi” alohida ahamiyatga ega. Ushbu hujjatda qayta tiklanuvchi energiya ulushini oshirish, energiya samaradorligini oshirish, resurs tejash va past uglerodli infratuzilmaga bosqichma-bosqich o'tish maqsadlari belgilangan, tashqi moliyaviy resurslarni, jumladan xalqaro moliya institutlarining imtiyozli kredit va grantlarini jalb etish ustuvor yo'nalish sifatida ko'rsatiladi.

UNDPning “Climate Public Expenditure and Institutional Review: Uzbekistan” (2023) hisobotida 2016–2022-yillarda davlat budjeti va davlat tashqi qarzi hisobidan moliyalashtirilgan iqlimga oid xarajatlar tahlil qilinib, iqlimga oid xarajatlarning YAIMga nisbatan ulushi, ularning sektorlar (energetika, transport, qishloq xo'jaligi va boshqalar) hamda moliyalashtirish manbalari (ichki budjet, xalqaro moliya institutlari) bo'yicha tuzilmasi ko'rsatiladi. UNDP Hisobotda iqlimga oid xarajatlarning sezilarli qismi investitsion loyihalarga yo'naltirilgani; ularning muayyan qismi xalqaro moliya institutlari (GCF, ADB, Jahon banki, EBRD va boshqalar) ning imtiyozli kredit va grantlari hisobidan moliyalashtirilgani ta'kidlanadi.

Bu xulosalar “yashil” loyihalar uchun jalb etilayotgan imtiyozli resurslarning barqaror, tizimli boshqaruvi va ularni budjetlashtirish jarayonlariga integratsiya qilish zarurligini ko'rsatadi.

Ushbu maqsadlarni amalga oshirish katta hajmdagi uzoq muddatli moliyaviy resurslarni, jumladan, imtiyozli kreditlar, grantlar hamda xususiy investitsiyalarni safarbar etishni talab etadi. Shu nuqtayi nazardan, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish va ularning moliyaviy hamda institutsional imkoniyatlaridan samarali foydalanish yashil transformatsiyaning muhim sharti sifatida namoyon bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotda foydalaniladigan moliyaviy instrumentlar tizimli tahlil qilinib, Bangladesh, Marokash, Germaniya kabi davlatlar tajribasi o'rganildi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasining yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonidagi moliyaviy instrumentlar o'rganib chiqildi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Bangladeshda IDCOL, Marokashda MASEN, Germaniyada KfW – barchasi imtiyozli resurslarni texnik jihatdan tayyor, shaffof va bank uchun tushunarli loyihalarga aylantira oladigan institutsional "o'tkazgichlar"dir. Bu institutlar mavjud bo'lmaganda, katta grant va imtiyozli kredit liniyalari ham real loyiha va natijalarga aylanishda qiyinchilikka uchragan bo'lar edi.

Xalqaro ilg'or tajribalarni tizimli tahlil qilish asosida ularning O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan jihatlarni joriy etish orqali yashil va kam uglerodli rivojlanishni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi:

- imtiyozli resurslarni milliy strategiyalar bilan to'liq uyg'unlashtirish zarur;
- milliy rivojlanish moliya institutlarini kuchaytirish maqsadga muvofiq;
- yashil va kam uglerodli rivojlanishni ta'minlovchi loyihalarni moliyalashtirish uchun xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik mexanizmlari orqali imtiyozli kredit hamda grant resurslarini jalb etish zarur;
- tijorat daromadiga ega yirik elektr energiyasi loyihalari uchun imtiyozli kreditlar, kafolatlar va bozor stavkali qarzlarni oqilona kombinatsiyalash kerak;
- "yashil" iqtisodiyot bo'yicha xalqaro sheriklikni huquqiy va institutsional mexanizmlar orqali kengaytirish darkor;
- yashil loyihalarni moliyalashtirishda uzoq muddatli kapital bazasini shakllantirish zarur;
- kapitallashtirilgan grantlar va bozorga yaqin imtiyozli moliya instrumentlaridan kompleks foydalanish maqsadga muvofiq;
- davlat rag'batlantirish mexanizmlari, davlat-xususiy sheriklik va xalqaro moliya institutlari hamkorligi orqali yashil iqtisodiyot loyihalarini qo'llab-quvvatlash maqsadga muvofiq;
- yashil moliyalashtirish (Climate Finance) tizimini institutsional jihatdan takomillashtirishga qaratilgan yagona va izchil milliy dasturni ishlab chiqish zarur;
- iqlim risklarini moliyaviy qarorlar qabul qilish jarayoniga integratsiya qilish darkor.

Ushbu tadqiqot jarayonida yashil loyihalarni moliyalashtirishda qo'llaniladigan moliyaviy instrumentlarni takomillashtirish masalalari ko'rib chiqildi. Tadqiqot natijalari xalqaro tajriba asosida imtiyozli kreditlar va grant resurslarini rivojlanish moliya institutlari orqali yo'naltirish xususiy sektor ishtirokini kengaytirish va moliyaviy resurslarning ko'paytiruvchi ta'sirini ta'minlashini ko'rsatadi.

Shuningdek, milliy dastur doirasida, avvalo, O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan yashil moliya taksonomiyasini ishlab chiqish va joriy etish taklif etiladi. Mazkur taksonomiya iqtisodiy faoliyat turlarini ekologik barqarorlik mezonlari asosida aniq tasniflash orqali moliya bozorlarida shaffoflikni oshiradi hamda «yashil» investitsiyalarni aniq belgilash imkonini beradi. Bu esa investorlar ishonchini mustahkamlab, energiya samaradorligi, suv resurslarini boshqarish va iqlimga moslashuv loyihalariga yo'nalishini tezlashtiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bickel, M., & Kelm, M. (2016). Assessment of environmental and social impacts of KfW Renewable Energies Programme – Standard 2014. KfW Development Bank & Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation, Building and Nuclear Safety.
2. Buchner, B., Naran, B., Padmanabhi, R., Stout, S., Strinati, C., Wignarajah, D., Miao, G., Connolly, J., & Marini, N. (2023). Global Landscape of Climate Finance 2023. Climate Policy Initiative.
3. Climate Investment Funds. (2022). Accelerating Coal Transition Investment Program for South Africa: Program document. Climate Investment Funds.
4. European Bank for Reconstruction and Development. (2019). Uzbekistan: Green Economy Financing Facility (GEFF) – Ipak Yuli Bank Loan I (Project summary document). EBRD.
5. Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (BMWi). (2017). Renewable energy sources in figures: National and international development. Federal Ministry for Economic Affairs and Energy (Germany).
6. Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action (BMWK). (2018). Evaluation of KfW promotional programmes for energy-efficient construction and refurbishment of non-residential buildings. BMWK.
7. Green Climate Fund. (2023). Annual report 2023: Raising ambition, empowering action. Green Climate Fund.
8. Heinrich-Böll-Stiftung & Overseas Development Institute (ODI). (2023). Watson, C., Schalatek, L., & Evequoz, A. Climate finance regional briefing: Sub-Saharan Africa.

9. KfW. (2019). Green Bond Impact Report 2019. KfW Group.
10. KfW. (2023). Domestic promotion 2023. In KfW Annual Report 2023. KfW Group.
11. NewClimate Institute & Climate Policy Database. (2019). KfW Renewable Energies Programme – Standard (policy fact sheet).
12. Samad, H. A., Khandker, S. R., Asaduzzaman, M., & Yunus, M. (2013). The Benefits of Solar Home Systems: An analysis from Bangladesh (Policy Research Working Paper No. 6724). World Bank.
13. United Nations Development Programme. (2023). Climate Public Expenditure and Institutional Review: Uzbekistan. UNDP.
14. World Bank. (2014). Project Appraisal Document on a proposed loan in the amount of US\$400 million and a proposed Clean Technology Fund (CTF) loan in the amount of US\$119 million to the Moroccan Agency for Solar Energy for the Ouarzazate Concentrated Solar Power Plant Project (Noor Ouarzazate I). World Bank.
15. World Bank. (2021). Living in the Light: The Bangladesh Solar Home Systems Story. World Bank.
16. Zaman, R., & Borsky, S. (2021). The impact of supply structure on solar home system installations in rural off-grid areas. Environmental Innovation and Societal Transitions, 40, 625–644.
17. Normativ-huquqiy hujjatlar (O'zbekiston)
18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 4 октябрдаги “Ўзбекистон Республикасини 2019–2030 йилларда ‘яшил’ иқтисодиётга ўтиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ–4477-сон қарори.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.